

І.М. Тичина
Житомирський державний
педагогічний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ*

Не зважаючи на значне термінологічне розмаїття у позначенні ціннісно-сміслових феноменів індивідуальної свідомості, більшість авторів погоджуються, що саме смислові структури є основою внутрішньої регуляції людської поведінки[1,2,5].

У психологічній літературі виділяється принаймні три підходи до визначення поняття цінності. Цінність розглядається як суспільний ідеал, як предметне втілення у вигляді витворів матеріальної і духовної культури і як мотиваційний компонент у структурі особистості, тобто особистісні цінності, які забезпечують регуляцію поведінки індивіда. В аксіології виділяється двохелементна структура цінностей: по-перше, це дещо, що має для людини велику значимість, відповідає актуальній потребі, по-друге, це зафіксований у культурі еталонний шлях задоволення значимої потреби [1,6,3].

Трактування цінностей особистості як внутрішніх носіїв соціальної регуляції, дозволяє ставити їх у центр уваги при інтерпретації та прогнозуванні поведінки людини, також робить можливим вибудовувати різні типології цінностей за критерієм їх змісту і функцій, які вони виконують у регуляції людської діяльності.

Назвемо деякі з запропонованих у зарубіжній та вітчизняній психології класифікацій цінностей. Найвідомішим є запропонований М. Рокічем поділ цінностей на термінальні і інструментальні, інакше – цінності-цілі і цінності-засоби. Термінальні цінності визначаються як впевненість людини у тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути, а інструментальні цінності є впевненістю у тому, що певний спосіб дій має переважати у будь-якій ситуації.

* Робота виконана за сприяння польськогонуауковоготовариства у Житомирі.

Різноманітні типології цінностей можна знайти у психологічних теоріях. К. Хорні вважає, що соціальна позиція визначається цінностями ставлення до інших людей, яке може бути у формі руху до людей, руху проти людей і руху від людей. На думку авторки ці три форми соціальної поведінки відповідно визначаються різними ціннісними орієнтаціями[9].

А.Адлер при побудові своєї теорії особистості виділяє два типи ціннісних орієнтацій, залежно від яких по-різному реалізується вроджене прагнення до досконалості і переваги. Цінності загального соціального благополуччя, на думку автора, вказують на здоровий варіант розвитку особистості і відповідно свідчать про конструктивну, продуктивну діяльну позицію, на відміну від соціальної байдужості і пасивності [9].

В екзистенціальній психології категорія смислу, цінностей є центральною при інтерпретації людської поведінки. Головним завданням людини є реалізація смислу свого життя. В.Франкл визначає три групи цінностей, це цінності продуктивних творчих дій – "конструктивні", цінності, які проявляються в нашій чутливості до явищ оточуючого світу – "цінності переживання", цінності ставлення до власної долі, до життєвих обмежень – "цінності ставлення". На думку автора логотерапії, остання група цінностей є вищими цінностями і їх присутність доводить, що життя людини у будь-якому випадку не є марним [8].

У радянській психології проблема цінностей, їх типології, питання розвитку ціннісно-сислової сфери, ціннісні зміни особистості, яка перебуває у критичній життєвій ситуації, знаходяться у центрі уваги багатьох дослідників. Питаннями вивчення ціннісно-сислової сфери займалися О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, В.М. Мясіщев, В.Ф. Василюк, Б.С. Братусь, Б.Г. Ананьєв. Б.С. Братусь класифікує цінності відповідно до виділених ним рівнів сислової сфери: егоцентричні, групоцентричні, просоціальні [2]. О.Кронік і Р. Ахмеров моделюючи 4 принципи саморегуляції в системі "людина-світ", виділяють при цьому різні класи евдемонічних установок і пропонують фактично типологію цінностей залежно від того, яка з виділених

установок є домінуючою. Відповідно, можемо виділити цінності гедоністичного, аскетичного, діяльнісного і споглядацького спрямування [4].

В сучасній українській психології цінності розглядаються як такі, що визначають змістову сторону спрямованості особистості і класифікуються з точки зору їх ролі, яку вони відіграють в конкретній соціальній ситуації.

З. Карпенко виділяє і класифікує базові ціннісні орієнтації особистості за мірою включеності людини в суспільні відносини. Таким чином, вираженим рівням "індивід", "група", "суспільство" відповідають ціннісні орієнтації, що виражають спрямованість особистості на ту духовну цінність, яка реалізується в конкретній соціальній ситуації [3]. При побудові структури ціннісно-сміслової свідомості особистості, авторка проводить ідею, що можна створювати загальні класифікації цінностей, але в кожній специфічній конкретній ситуації у свідомості індивіда представлена індивідуальна система цінностей, специфічна для діяльності, якою займається людина.

Схожих позицій притримується О.Л. Музика, пропонуючи свій поділ цінностей на моральнісні і діяльнісні, сукупність і взаємодію яких називає суб'єктними цінностями. Введення терміну "суб'єктні цінності" обґрунтовується тим, що виділені моральнісні і діяльнісні цінності не простий продукт

343

інтеріоризації, а є індивідуальне утворення людини, суб'єкта суспільних діяльностей і суб'єкта суспільних стосунків [5].

В рамках суб'єктно-ціннісного підходу нами було проведено дослідження з метою вивчення ціннісно-мотиваційної спрямованості лідерів польських громадських організацій.

Вивчення ціннісно-мотиваційної спрямованості проводилось на виборці голів польських громадських організацій (всього 21 чоловік), використовувалась авторська методика дослідження ціннісної свідомості О.Л. Музики.

Перед досліджуваними ставилося завдання створити список значимих для них громадських діячів, при чому можна було називати лідерів з

контактного оточення або відомих політичних діячів. Потім, під час заповнення репертуарної решітки в ході тріадічної оцінки схожості лідерів кожний досліджуваний створював свій список значимих у громадській діяльності цінностей.

Провівши частотний та змістовний аналіз виділених цінностей, можна запропонувати декілька підходів до класифікації значимих у громадській діяльності цінностей. За основу ми взяли логічний з точки зору суб'єктного підходу поділ цінностей на моральнісні і діяльнісні. В нашому випадку діяльнісні цінності – це ті цінності, якими люди керуються у своїй громадській діяльності. Моральнісні цінності, тісно взаємодіючи з діяльнісними, обмежують коло функціонування останніх з точки зору етичних норм.

Цінності як двохелементні за своєю природою, визначають не лише змістовий, а й процесуальний аспект діяльності. Тобто, система цінностей обумовлює не лише вибір об'єкту потреби, мотив, який викликає діяльність, а й тактику діяльності, конкретні прийоми і методи дій, які обираються для розв'язання певних завдань.

Отже, можемо виділити певну групу цінностей, які визначають зміст діяльності (змістові діяльнісні цінності - ЗДЦ) і цінності, на які орієнтуються при виборі прийомів і методів цієї діяльності (процесуальні діяльнісні цінності - ПДЦ). ЗДЦ визначають, які дії необхідно виконати, щоб задовольнити ту чи іншу потребу, містять характеристику, як треба виконувати дії і можливість передбачення результату. Так, голови польських громадських організацій виділяли такі ЗДЦ як от: знання психології людей, знання комп'ютера, знання декількох мов тощо.

Процесуальні діяльнісні цінності є характеристиками виконання людиною різних дій. Це свідомий спосіб застосування наявних знань і навичок для розв'язання різноманітних завдань. Для громадської діяльності важливими є такі ПДЦ: далекоглядність, вміння керувати людьми, прагнення досягти високих результатів у своїй діяльності тощо.

Важливо те, що ПДЦ не однорідні у своїй масі на стільки на скільки складною є діяльність людини. Розглядаючи громадську діяльність, можна виділити організаційні ПДЦ (вміння згуртовувати людей), комунікативні ПДЦ (вміння прислухатися до думок інших), тактичні ПДЦ (далекоглядність), позиційні ПДЦ (активність у роботі).

Життя людини хоч і визначається її діяльністю, але не обмежується нею. Людина має можливість проявити себе у інших сферах таких як у ставленні до інших людей або у ставленні до себе, проявляючи при цьому моральнісні цінності, які можна представити цінностями ставлення до незнайомих людей, до близьких людей, до колег по роботі, до товаришів, друзів, до себе.

Запропонована схема класифікації цінностей громадської діяльності не є жорсткою і незмінною. Вона становить собою структурно–логічну оболонку, яка може бути наповнена іншими даними. Це залежить і від особистісного складу досліджуваних, і від етнічної спрямованості громадських організацій. Перспектива наших подальших досліджень – порівняння даних, отриманих в дослідженні польських громадських організацій з даним, отриманими при дослідженні громадських організацій інших національних меншин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асмолов А.Г. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа. –М.: Смысл, 2001. -416с.
2. Братусь Б.С. Аномалии личности. –М.: Мысль, 1988. -301с.
3. Карпенко З.С. Психологічні основи аксіогенезу особистості. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук – К., 1999.
4. Кроник А.А., Ахмеров Р.А. Каузометрия: Методы самопознания, психодиагностики и психотерапии в психологии жизненного пути. – М.: Смысл, 2003. -284с.
5. Музика О.Л. Криза творчої особистості: суб'єктно-ціннісний підхід до типології.//Проблеми загальної та педагогічної психології/Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С, Костюка АПН України./ За ред. Максименка С.Д. К.: 2001, т.Шч. 5 – С.63-72.
6. Психология личности: Словник –довідник/ За редакцією П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. -320с.
7. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності – К.: Либідь, 2003. - 376с.

8. Франкл В. О смысле жизни. /Райгородская Д. Я. Психология личности. Т.1. Хрестоматия. Издание третье, дополненное. – Самара: Издательский Дом «БАХР АХ», 2002. - 512с.
9. Хьел Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000. - 608с.